

FOREWORD

This special issue of the Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics collects a number of new studies of the Livonian language, the development of the Livonian language area and language contacts, and overviews of little-known data and new language resources. Some of the articles are based on presentations given at conferences during the international Livonian year of 2011, other studies are newer still. In total, this volume contains 15 articles, authored by well-known Livonian language and culture researchers from five countries.

Livonian is the southernmost Finnic language which has been spoken in the heart of the Baltics, in the area around the Gulf of Livonia (also known as the Gulf of Riga). Having dominated the Central Baltic region in the beginning of the second millennium, the Livonians also gave their name to historical Livonia. Today, Livonian language and identity face a new situation. The 2013 death in Canada of Grizelda Kristiņa, the last native speaker of Livonian, can be considered a fateful turning point in the history of the Livonian people and language. On the other hand, recent years have seen a significant increase in the promotion of Livonian culture, as well as scientific interest in Livonian language and culture. The descendants of Livonians, who have a conscious and profound interest in their Livonian roots, have played a crucial role in these developments.

The year 2014 marks the 20th anniversary of the foundation of the Livonian Culture Center. The first chairman of this institution, founded in Riga in 1994 to bring together Livonian scholars, was Valts Ernštreits, one of the editors of this volume. Ernštreits began directing the Livonian Culture Center as a 20-year-old student, and turns 40 at the time of this volume's publication. His books summarizing the results of his Ph.D thesis, the Latvian *Lībiešu rakstu valoda* (2011) and the Estonian *Liivi kirjakeel* (2013), are noteworthy treatments of the development and modernization of Livonian. In 2012, Ernštreits was given the annual award of the Estonian Kindred Peoples Program. Another researcher with Livonian roots who has contributed to this volume is Renāte Blumberga, who in 2014 was awarded a Baltic science award for her studies in Livonian history and ethnology. May this compendium serve to congratulate these younger Livonian scholars, and to inspire all the others!

The articles in this issue are divided into three thematic sections. The first section deals with the history of the Livonian people and the development of the Livonian language area. Enn Ernits tracks down

4 Foreword

possible personal and other names used by Livonians in the oldest written sources, while Urmas Sutrop examines the territories inhabited by Livonians in historical Livonia as well as the division of past Livonian tribes. Aldur Vunk presents new data concerning Metsepole Livonians in the 14th to 17th century. The final article of this section brings the reader up to the present day – Christopher Moseley compares the current situation of Livonian to that of other endangered European languages, in particular Manx Gaelic.

The largest section of this volume follows the development of the Livonian language and its distinctive features within the Baltic contact area. Valts Ernštreits and Gunta Kļava investigate morphological contacts between Latvian and Livonian, while Santra Jantunen examines the formation and functions of frequentatives in Livonian compared to other Finnic languages. Miina Norvik analyzes Livonian predicates expressing change and their use to express future time. Karl Pajusalu investigates the relationship between the Salaca and Courland Livonian dialects, while Lembit Vaba examines the influence of the historical Baltic Curonian language on Livonian. Tiit-Rein Viitso describes the ways of expressing duty, obligation and necessity in Livonian. Eberhard Winkler provides an overview of loanword strata in Livonian.

The final section of this volume presents new information concerning Livonian language collections, toponyms and language resources. Renāte Blumberga introduces the Livonian language materials of the Oskar Loorits fund in the Estonian Literary Museum. Ojars Bušs examines oronyms (hill names) of Livonian origin in Dundaga parish on the basis of Juris Plānšzķis's treatment of Latvian toponyms. Jack Rueter provides an overview of electronic applications based on the Livonian-Estonian-Latvian online dictionary. The volume concludes with Tuuli Tuisk's review of studies of Livonian prosody.

This special issue has been supported by several institutions and organizations in both Estonia and Latvia. The department of Estonian and general linguistics of the University of Tartu has played a leading role in the compilation of the volume. The international Livonian Friends Association has helped in the final preparation of the articles in many ways. The Livonian Culture Center in Riga and the Latvian Language Agency have organized the selection and translation of articles by Latvian authors. The editors of this volume thank all of these organizations for their support!

Karl Pajusalu and Urmas Sutrop
Tartu, April 26, 2014

EESSÕNA

See “Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakirja” erinumber koondab uuemaid uurimusi liivi keelest, liivi keeleala kujunemistest ja keelekontaktidest, samuti liivi keele ja kultuuri uurimisloo, vähetuntud andmete ja uute keeleressursside tutvustusi. Selle kogumiku artiklitest osa aluseks on rahvusvahelise liivi aasta 2011 konverentsidel peetud ettekanded, mitmed uurimused on aga veelgi värskemad. Kokku sisaldab kogumik 15 artiklit, mille autoriteks on viie maa tuntud liivi keele ja kultuuri uurijad.

Liivi keel on läänemeresoome keelte lõunarühma kõige lõunapoolsem keel, mida on läbi aegade kõneldud Baltimaade südames Liivi ehk Riia lahe ümbruses. Teise aastatuhande alguses Kesk-Balti piirkonnas domineerinud rahvana andsid liivlased oma nime ka ajaloolisele Liivimaale, millena mujal maailmas tunti aastasadu tänapäeva Läti ja Eesti suuri alasid. Täna on liivi keel ja liivlus jõudnud uude olukorda. Ühelt poolt võib aastat 2013, kui Kanadas suri 103. aasta vanuses emakeelsete liivlaste viimase põlvkonna viimane esindaja Grizelda Kristiņa, pidada saatusliku tähendusega pöördpunktiks liivi rahva ja keele ajaloos. Teiselt poolt on viimastel aastatel leidnud aset märgatav tõus liivi kultuuri edendamisel ning liivi keele ja kultuuri teaduslikul käsitlemisel. Selles on olnud määrav roll liivlaste järeltulijatel, kes küll ei kõnele enam liivi keelt emakeelena, kuid kellel on seda teadlikum ja sügavam huvi oma liivi juurte vastu.

Käesoleval 2014. aastal täitus 20 aastat Liivi Kultuuri Keskuse loomisest. Selle 1994. aastal Riias asutatud liivi haritlasi koondava seltsi esimeseks esimeheks sai Valts Ernštreits, kes on käesoleva kogumiku üks toimetajaid. Liivi Kultuuri Keskust hakkas Valts Ernštreits juhtima 20-aastase üliõpilasena, just selle kogumiku ilmumise ajal saab ta 40-aastaseks. Tema doktoritöö tulemusi koondavad raamatud liivi kirjakeele kujunemisest ja tänapäevast, lätikeelne “Lībiešu rakstu valoda” (2011) ja eestikeelne “Liivi kirjakeel” (2013) on tähelepanuväärseteks käsitlusteks liivi keele moderniseerumisest. 2012. aastal pälvis Valts Ernštreits Eesti hõimurahvaste programmi aastapremia. Liivi juurtega teadlastest osaleb artikliga selles kogumikus veel Renāte Blumberga, kes 2014. aastal pälvis Balti teaduspreemia uurimuste eest liivi ajaloo ja etnoloogia vallas. Olgu see kogumik ka õnnitluseks neile noorema põlvkonna liivi teadlastele ja innustuseks kõigile teistele!

Erinumbri artiklid koonduvad kolme temaatilisse ossa. Esimese osa artiklid käsitlevad liivlaste ajalugu ja liivi keeleala kujunemist. Enn Ernits jälgib võimalikke liivlaste nimetusi ja nimesid vanimates kirjallikes allikates, Urmas Sutrop liivlaste asualasid ajaloolisel Liivimaal ning kunagiste liivi hõimude jaotust. Aldur Vunk esitab uusi andmeid Metsepole maakonna liivlastest 14.–17. sajandil. Selle osa viimane artikkel toob lugeja tänapäeva – Christopher Moseley vaatleb liivi keele praegust olukorda võrreldes teiste Euroopa ohustatud keeltega, eriti Mani saare gaeli keelega.

Kogumiku mahukaimas osas jälgitakse liivi keele kujunemist ja erijooni Balti kontaktalal. Valts Ernštreits ja Gunta Kļava uurivad liivi ja läti keele morfoloogilisi kontakte, Santra Jantunen liivi keele frekventatiivverbide moodustust ja funktsioone teiste läänemeresoome keelte taustal. Miina Norvik analüüsib liivi keele muutust väljendavaid predikaate ning nende kasutamist tuleviku väljendamiseks. Karl Pajusalu vaatleb oma artiklis Salatsi liivi ja Kuramaa liivi murrete suhteid, Lembit Vaba Balti keelerühma ajaloolise kura ehk kurši keele mõjusid liivi keeles. Tiit-Rein Viitso kirjeldab kohustuse, kohustatuse ja vajalikkuse väljendamise võimalusi liivi keeles. Eberhard Winkleri artikkel annab ülevaate liivi keele laensõnakihtidest ning läti laenude semantilisest väljades Salatsi liivi keeles.

Kolmandas ehk viimases erinumbri osas esitatakse uusi andmeid liivi keelekogude, kohanimede ja keeleressursside kohta. Renāte Blumberga tutvustab Oskar Looritsa fondi rikkalikke liivikeelseid materjale Eesti Kirjandusmuuseumis. Ojars Bušs käsitleb liivi päritolu mäenimetusi Dundaga kihelkonna alal Juris Plāķise läti toponüümide väljaande põhjal. Tööd moodsate liivi keeleressursside loomisel esitleb Jack Rueter oma ülevaates liivi-eesti-läti veebisõnaraamatu põhjal tehtud elektroonilistest rakendustest. Kogumiku lõpetab Tuuli Tuisu põhjalik ülevaade liivi keele prosoodilistest uurimustest.

Käesoleva erinumbri valmimist on toetanud mitmed asutused ja organisatsioonid Eestist ja Lätist. Kande roll kogumiku valmimisel on olnud Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudil, Eesti Teadusagentuur toetus on tulnud institutsionaalse uurimisprojekti IUT2-37 kaudu. Mitmeti on abistanud kirjutiste viimistlemist rahvusvaheline Liivi Sõprade Selts. Liivi Kultuuri Keskus Riias ja Läti Keele Agentuur on korraldanud Läti autorite artiklite valikut ja tõlkimist. Kogumiku koostajate ja toimetajate tänu toetuse eest kuulub neile kõigile!

Karl Pajusalu ja Urmas Sutrop
Tartus 26. aprillil 2014

EDDISŌNĀ

Sīes “Ēsti ja sūomō-ugrō kīeltieud āigakēra” spetsiālnummōr āt ī’dskubs ūžimizt tuņšlōkst līvō kīelstō, līvō kīelarā kuojābōmst ja kīelkontaktōdōst, neiīž ka līvō kīel ja kultūr tuņšlimiz istōrij, veitō tundtōd tīetōkst ja ūd kīelresursōd klīerimizt. Sīe rōntō kērad īd jagū alīžōks attō jeddōluggimizt rovdvajliz līvō āigast 2011 konferentsis, bet mitmōd tuņšlōkst attō vel ūžimizt. Nei um sīes 15 kerrō, mingizt kēratijid attō līvō kīel ja kultūr tuņšlijizt vīdstō mōstō.

Līvō kēļ um vāldamiersūomō kīeld jedāl jag amā jedālpūoļi kēļ. Līvō kīeldō rōkāndizt līvlizt leb pitkād āigastsadād Vāldamier mōd sidāmōs Līvō agā Rīgō mierlop immōrkouts. Tuoiz āigasttūontō īrgandōksōs āndizt sāl vōļikšōnd līvlizt eņtš nim ka istōrijliz Līvōmōn, mingiz nimkōks mūs pūols mōilmas sadīņ āigastidi tūndizt tāmpiz Leņmō ja Ēstimō sūrīmizt jaggō. Tāmpiz pāvaks um līvō kēļ ja kultūr tund ūžiz vōlmižiz. Īdst pūolst vōib arrō, ku āigast 2013, ku Kanādsō kūoliz jemākīelizt līvlizt perīz kazām perri jednikā Grizelda Kristīņ 103 āigast vannit, um līvō ro’v ja kultūr sōtōks pīerpunkt. Tuoist pūolst um pierīžis āigastis vōnd sieldō nā’dōb jeddōpēdōn lēmi līvō kultūr arāl ja nei īž līvō kīel ja kultūr tieudliz traktimiz arāl. Sīes um amā tādzi jag vōnd līvlizt tagāntuļļijidōn, kis kil āb rōkāndōt līvō kīeldō neiku jemākīeldō, bet kīen um sīeda tieudzlimim ja tōvāmim interes īļ eņtš jūr.

Paldīņiz 2014. āigastōn sai 20 āigastō Līvō Kultūr sidām pūojtimizōst. Sīe 1994. āigastōn Rīgōs pūojtōd līvō inteligentidi ītijiz seļtš ežmiz eņīzmīekōks sai Valt Ernštret, kis um ka sīe rōntō ikš tuoimiji. Līvō Kultūr jūođijizōks sōdsō vōļ ta 20 āigast va’nnit, kūođōn sīe rōntō ulztulmiz āigal tāmmōn līb 40 āigastō. Tām doktār disertātsij rezultātidi kubbōbōd rōntōd īļ līvō kērakīel kuojābimiz ja tāmpizpāva: leļkēļi “Lībiešu rakstu valoda” (2011) ja ēstikēļi “Liivi kirjakeel” (2013) attō tādōlpandōb traktimizt īļ līvō kīel modernizātsij. 2012. āigastōn sai Valt Ernštret Ēsti sugrovd program āigastpēmij. Līvō jūrkdōks tieudrovšti um sīes rōntōs jaggōvōtājist ka Renāte Blumberga, kis 2014. āigastōn sai eņtš tuņšlimizt jedstō Baltij tieudpēmij līvlizt etnolōgij arāl. Laz se kubbōm vōlkō ka vōntarmimi līvōd nūořimiz kazām tuņšlijiztōn ja uktāmi amād muntōn.

Spetsiālnummōr kērad kubbōbōd kuolmō temātjaggō. Ežmis jag kērad vaņļļōbōd līvlizt istōrijō ja līvō kīelarā kuojābimizt. Enn Ernits vaņļļōb līvlizt vōibiži nimtōkši ja nimīdi vaņīmis kēraovātis. Urmas

Sutrop vaņņļōb līvlizt jeltōbkūožidi istōrilis Līvōmōl ja jedmōlizt līvō sugūd jaggimizt. Aldur Vunk tūob ūži tīetidi iļ Mōtsapūol mōgōnd līvližist 14.17 āigastsadāl. Sīe jag perri kēra tūob luggijiz tāmpizō pāuvō – Christopher Moseley vaņņļōb līvō kīel paldņizt vōlmizt iļlōs siedā Eirōp munt ādātōd kīeldkōks, ižkizMan kōla gāl kīelkōks.

Rōntō amā mōdlimis jags sōbōd vaņņōldōd līvō kīel kuojābimi ja ižkizt tātōkst Baltij kontaktarās. Valt Ernštreit ja Gunta Kļava tuņšlōbōd līvō ja leļ kīeld morfolōgij kontaktidi, Santra Jantunen līvō kīel frekventīvvārbōd vītimizt ja funksijđi munt vāldamiersūomō kīeld pūoj pāl. Miina Norvik tuņšlōb mōitōkst ulzōkītijidi predikātidi lī līvō kīelsō ja nānt kōlbatimizt tulbizāiga ulzōkītimiz pierāst. Karl Pajusalu vaņņļōb eņts kēras salātslīvō ja kurāmōlīvō mūrdōd kubbō-pūtimizi, Lembit Vaba baltōd kīelgrup istōrijliz kuršōd kīel mōitōkši līvō kīelsō. Tiit-Rein Viitso vaņņļōb vōttōd tīebiz, pandōd tīebiz ja vajāgōm kītimiz vōimizi līvō kīelsō. Eberhard Winkler kēra āndab iļvaņņļimiz līvō kīel tāpīņđōd sōnād kōrdist ja leļkīel tāpīņđōkst tāntōksnūrmist salātslīvō kīelsō.

Spetsiālnummōr perīzōs jags sōb tūodōd ūži tīetōkši iļ līvō kīel-kubūd, kūožnimūd ja kīelresursōd. Renāte Blumberga klīerōb Oskar Loorits fond rikālīzi līvōkīeliži materiāliidi Ēsti Kērandōksmuzējs. Ojārs Bušs vaņņļōb līvō kīelst perīņ māgūd nimtōkši Dūoņig pgāsts Juris Plāķis leļkīel kūožnimūd ulzandōks pierrō. Modārnōd līvō kīel resursōd lūomizt klīerōb Jack Rueter eņts līvō-ēsti-leļkīel sōnārōntō pūoj pāl tīedōd elektrōnlizt kōlbandōkst iļvaņņļimizōs. Kubbōm lopūb Tūli Tuisk līvō kīel prozōdij tuņšlimizt pūojiz iļvaņņļimizōks.

Paldņiz spetsiālnummōr vaļmōks sōmizt attō tigtōnd mitmōd pūojtōmōd ja organizātsijđ Ēstimōl ja Leļmōl. Pāažālistiz um siedā vaļmistōn Tartu Iļizskūol ēsti ja iļammiz kīeltieud institūt, Ēsti Tieudagentūr um siedā tigtōn vōļiks tuņšlimizprojekt IUT2-37 kouņi. Kēratōkst jōvvōmizōn attō setmiņvōtō ābtōn rovdvaili Līvōd Sōbrād Seļts. Līvō Kultūr Sidām Rīgōs ja Leļkīel Agentūr attō sādlōnd Leļmō autorōd kērad lōvvimizt ja tulkimizt. Kubbōm kubbōpaņņijid ja tuoimijizt tienū iļ tigtimizt kūlōb nāntōn amādōn!

Karl Pajusalu ja Urmas Sutrop
Tartus, 26.04.2014